

програмові документи ЛУН та ОУН, у розробленні яких брав участь М. Сціборський, його теорія державотворення актуальні й у нинішніх умовах розбудови та зміцнення Української держави.

1. Артюшенко Ю. *Легія Українських Націоналістів // Євген Коновалець та його доба.* — Мюнхен, 1974. — С. 382–390. 2. *Біла книга ОУН на зламі ХХ і ХХІ століть.* — К.: Кий, 2006. — С. 18–22. 3. Бондаренко К. *Діяльність Організації українських націоналістів напередодні і під час Другої світової війни (1938–1945): політичний та військовий аспект: Автореф. дис... канд. іст. наук: 20.02.22 / Ун-т „Львів. політехніка”.* — Львів, 1997. — 17 с. 4. *З діяльності організацій // Розбудова Нації (Прага).* — 1928. — Ч. 4, квіт. — С.160–162. 5. Книш З. *При джерелах українського організованого націоналізму.* — Торонто: Срібна сурма, 1970. — 185 с. 6. Коваль Р. *Микола Сціборський // Багряні жнива Української революції.*— К.: Діокор, 2006. — С.300–306. 7. Мартинець В. *Ідеологія організованого й т. зв. волевого націоналізму.* — Вінніпег, 1954. — 200 с. 8. Мірчук П. *Нарис історії Організації Українських Націоналістів.* — Мюнхен, 1968. — Т.1: 1920–1939. — 636 с. 9. *На зов Києва.* — Торонто; Нью-Йорк: Новий Шлях, 1985. — С. 405–406. 10. Сціборський М. *Націократія.* — Париж, 1935. — 119 с. 11. *Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВОУ).* — Ф.3795. — Оп. 1. — Спр. 2002. — Арк. 3. 12. *ЦДАВОУ.* — Ф.3795. — Оп. 1. — Спр. 2002. — Арк. 7. 13. *ЦДАВОУ.* — Ф.3795. — Оп. 1. — Спр. 2002. — Арк. 19. 14. *ЦДАВОУ— Ф. 3833.* Оп. 1. — Спр.7. — Арк. 5. 15. *ЦДАВОУ.* — Ф. 4465. — Оп. 1. — Спр. 21. — Арк. 1. 16. Червак Б. *Державницький чин Миколи Сціборського.* — К., 1996.— 48 с. 17. Шумелда Я. *Похід ОУН на Схід.* — Львів, 1991. — С. 9.

УДК 94 (438) "192/193"

В.І. Стефанів

Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут гуманітарних і соціальних наук

ІНТЕГРАЛЬНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ ТА РЕЛІГІЙНЕ ПИТАННЯ У ПОЛЬЩІ В 1920–1930 рр.

© Стефанів В.І., 2008

Проаналізовано розвиток та основні ідеї польських праворадикальних партій міжвоєнного періоду. Основну увагу у роботі приділено питанню розвитку націоналістичної ідеології та ролі релігійного чинника під час формування світоглядних ідей польських націоналістичних партійних організацій.

Ключові слова: інтегральний націоналізм, Польща, Друга Річ Посполита, Церква, Союз Великої Польщі, Національно-радикальний союз, Союз національного об'єднання.

The article analyzes the development and main ideas of the Polish right-radical party in the interwar period. The main focus of the research is the question of a nationalistic ideology and the role of religion in formation of the Polish nationalistic party organizations' ideas.

Питання стосунків Церкви, релігії та радикального націоналізму в міжвоєнний період було актуальним у більшості країн Центрально-Східної Європи. У цій роботі розглянемо ситуацію, яка склалася щодо цього питання у Другій Речі Посполитій, де стосунки радикальних націоналістичних організацій та представників духовенства мали доволі вагоме значення та неоднозначно трактовані в історіографії. Також це важливо і з огляду на те, що ситуація, яка

склалася в польському націоналістичному середовищі міжвоєнного періоду, має прямий стосунок до розвитку українського націоналістичного руху, підпілля, військових і політичних протистоянь між поляками та українцями у першій половині XX століття. Інтегральний український націоналізм у стосунку до релігії та християнства творив своє ставлення, зважаючи на досвід та дії інших націоналістичних організацій Європи.

Важливо з'ясувати ставлення Церкви до польського націоналізму та роль релігійного фактора в ідеології польського інтегрального націоналізму. Польща після Першої світової війни отримала незалежність і стала багатонаціональною державою, де розвивалося декілька течій націоналізмів одночасно та співіснувало декілька потужних християнських конфесій. Питання національних меншин у міжвоєнний період для польського уряду було одним із найголовніших, а питання української національної меншини стояло на першому місці [1].

У контексті діяльності польських націоналістичних організацій та партій варто розглянути ідеологію декількох основних політичних сил правого спрямування, для того, щоб побачити загальну ситуацію, яка була характерна для польського інтегрального націоналізму. Передусім ми розглянемо ідеологію „Народної Демократії” (далі ендеки), діяльність якої була виражена в Обозі Великої Польщі (Obozu Wielkiej Polski), – ця партія мала чітке націоналістичне спрямування, про що пише В. Міх [2].

Найвагомішою працею міжвоєнного періоду, яка стала програмним документом „Обозу Великої Польщі”, був твір Романа Дмовського „Костьол, Народ, Держава” [3]. „Обоз Великої Польщі” заснував у 1926 році сам Р. Дмовський. Організація ґрунтувалася на принципі лідерства і декларувала націоналістичну й імперіалістичну ідеологію [4]. Праця була опублікована у 1929 році і мала великий вплив на формування думок молодого покоління поляків. У середовищі католиків у Польщі працю Р. Дмовського сприйняли із деякими застереженнями, проте на загальну реакцію суспільства, зокрема польського духовенства, була позитивною [5]. Для нас важливо в цій праці з'ясувати, як автор намагається поєднати політичне бачення розвитку Польщі, польську ідентичність із католицизмом як складовою частиною польського національного міту.

Розглядаючи стосунки релігії і держави, Роман Дмовський вважає, що націоналізм зародився у католицьких державах Європи, а саме: у Франції, Італії та Польщі. Автор показав генезу розвитку націоналізму як явища європейського, а також такого, що є притаманним католицьким державам. Сам термін „націоналізм” Р. Дмовський вживає стосовно нового національного руху в цих країнах [6]. Серед ознак нового руху автор праці називає ту, яка стала однією із основних, а саме – визнання національних інтересів вищими над інтересами окремої особи [7]. Проте ідеї, запропоновані Р. Дмовським в 1929 році, були результатом ідеологічних пошуків, оскільки організація “Молодь всієї Польщі” (Młodzież Wszechpolskiej) у 1922 році декларувала, що найбільшим добром є нація, і лише після того, як в середовищі католицького духовенства ці ідеї були піддані критиці, з'явилась брошура Р. Дмовського [8], де ставлення націоналістів до католицизму та нації є дещо іншим. В „Декларації Союзу великої Польщі” також наявна думка про те, що особа як член нації є відповідальна за свої дії перед нацією [9]. На відміну від католицьких протестантські держави в кінці XIX ст. не мали таких проблем, оскільки після того, як протестантизм переміг у цих країнах, вони почали боротьбу за власні права з іншими народами [10]. Як приклад, Р. Дмовський називає війни протестантської Англії з католицькою Іспанією.

Націоналізм польський, італійський та французький, як зауважує автор, зародився у другій половині XIX ст. Прихильники польського націоналізму разом з католицьким духовенством боролися в цей час із Австро-Угорською імперією за право зберегти власну національну ідентичність [11], де роль католицької віри для поляків була одним із стрижнів цієї ідентичності.

У цьому творі Р. Дмовський простежує співіснування Католицької Церкви та націоналістичного руху. Автор вважає, що католицизм, попри часткову критику радикальних крайнощів націоналізму, визнає його важливість та позитивні сторони. На його переконання, націоналізм є тією силою, яка може протистояти протестантським країнам [12]. Важливо також, що на початку XX ст. із початком поширення націоналістичних ідей, зростає популярність католицької віри, особливо на тлі зменшення ролі релігії в кінці XIX ст. [13], пов'язаної із захопленням суспільства соціалістичними ідеями.

Р. Дмовський вважав, що кінець XIX ст. став початком банкрутства протестантського та некатоліцького світобачення [14]. Своєю чергою, перша половина XX ст. для католицьких націй була часом відновлення віри у власні сили, у свою роль на міжнародній політичній арені та у свою місію [15].

На думку Р. Дмовського, ідеологія католицьких народів виражається в націоналістичних ідеях, проте деякі ідеї націоналізму є надто радикальними [16].

В стосунку держави та Церкви автор має своє бачення ролі цих інституцій у суспільстві. Кожна віруюча людина, зокрема католик, своєю головною метою має досягнути вічне життя з Богом [17]. Своєю чергою, Церква повинна допомогти людині здійснити цю мету, наставляючи її духовно. Тому автор не бачить перешкод в тому, що Церква має брати участь у світських справах суспільства [18]. При вирішенні певних справ необхідна думка Церкви: наприклад, правова та законодавча ініціативи держави повинні не суперечити церковним законам [19]. Цікаво, що Церква має стежити за діяльністю державних органів влади та брати участь у сімейному та шкільному процесі виховання молоді [20]. Така ж ідея наявна і в „Декларації Союзу великої Польщі”, де чітко зазначено, що „...віра польської нації, римо-католицька релігія мусить займати становище пануючої релігії, тісно пов’язаної з державою і її життям, а також становити основу виховання молоді” [21]. У декларації зазначалось, що люди мають право на вільне віросповідання, що свідчить про декларування „Обозом Великої Польщі” демократичних цінностей, проте релігія мала б бути під захистом державної влади, і тому виступати проти релігії вважалось злочином [22].

У тій-таки декларації маємо чітке бачення її ідеологами того, як доцільно організувати суспільство в державі: аби суспільство працювало та було єдиним тілом, слід організувати його за ієрархічним принципом [23].

На думку автора, єдиною цінністю сучасного суспільного устрою є модерна (новочасна) нація, де важливу роль для кожної людини, сім’ї та самої нації відіграє релігія [24]. Щодо політики, Р. Дмовський вважає, що слід проводити національну політику, яка для католицької нації має бути католицькою, проте не варто релігію застосовувати в політичних цілях, оскільки політика – річ земна [25]. Як бачимо, Р. Дмовський та ендеки намагалися відкоригувати польський націоналізм відповідно до моралі та вчення католицизму й представити його як християнський універсалізм [26].

Для поглядів Р. Дмовського та загалом ендеків притаманні дуже виражені антисемітські настрої. Про це також зазначає польський історик Б. Грот, який зауважив, що і Р. Дмовський, і його прихильники вважали, що існує прихована, добре замаскована політика всього світового єврейства [27]. Проблема з середини 1930-х років стає важливою і для Католицької Церкви, оскільки багато євреїв у цей період приймають католицизм і в такий спосіб намагаються асимілюватися. Проти такого переходу в Католицьку Церкву виступають ендеки. Внаслідок чого в їхній ідеології розвивається расова теорія, за допомогою якої вони намагаються показати відмінність між поляками та іншими етносами, зокрема євреями.

Іншою польською радикальною організацією з чіткими націоналістичними ідеями та ідеологією був Національно-радикальний союз (Oboz Narodowo-Radykalny – ONR). Ця організація складалася з молодого покоління польських діячів націоналістичного руху. У своїй політиці вони вважали католицизм частиною польської ідентичності, хоча й відносили до своїх подвигів очищення від „жидівських” впливів студентського життя [28].

Представники Союзу Великої Польщі, Національно-радикального союзу вважали, що доцільно залучати Церкву до виховання молоді та сім’ї і до узгодження політичного життя суспільства з католицькою мораллю [29]. Як і більшість націоналістичних рухів у Центрально-Східній Європі, Національно-радикальний союз стверджував, що в Польській державі господарями мають бути етнічні поляки [30].

Щодо інших національностей у програмному документі „Обозу Радикального” зазначалось, що білоруси та русини (у декларації не згадано про українців, оскільки їх не вважали за окрему національність. – С. В.) повинні мати усі громадянські права [31]. Іншої думки члени організації дотримувалася щодо євреїв. Обозівці вважали, що тимчасово, поки євреї живуть на території Польщі, вони можуть користуватися „належністю до держави” [32]. Національно-радикальний

союз ототожнював євреїв як визискувачів польської нації і вважав за потрібне боротися із ними. Отож, в ідеології цієї організації чітко простежувався антисемітизм.

Релігійне питання також фігурувало в програмних документах партії Союзу національного об'єднання (Oboz Zjednoczenia Narodowego – OZN), лідером якої був Адам Коц. Ця партія, як і попередні, вважала католицизм важливим елементом світогляду польської нації, проте декларувала релігійну свободу.

Загалом, підсумовуючи ідеологію Союзу Великої Польщі, Союзу національного об'єднання та Національно-радикального союзу, варто зазначити, що ці організації, сповідуючи ідеологію польського інтегрального націоналізму, не могли не зважати на авторитет Католицької Церкви, зокрема на кількість вірних – практикуючих католиків. Тому ці організації намагалися творити свою ідеологію в такий спосіб, щоб надати їй вагомості за допомогою декларації підтримки Католицької Церкви та поєднання своїх політичних поглядів із католицьким світорозумінням.

1. Зашикільняк Л. Крикун М. *Історія Польщі*. – Львів. – 2002. – С. 290. 2. Mich W. “Obcy w polskim domu”. – Lublin, 1994. – S. 5. 3. Dmowski R. „Kosciol, narod, panstwo”. – Wroclaw, 1993. – 37 s. 4. Wereszycki H. *Fascism in Poland // Native Fascism in the Successor States. – 1918–1945.* – P. 88. 5. Grott B. “Nacjonalizm i religia”. – Krakow, 1984. – S. 15. 6. Dmowski R. „Kosciol, narod, panstwo”. – Wroclaw, 1993. – 37 s. 24. 7. Там само. 8. Grott B. “Nacjonalizm i religia”. – Krakow, 1984. – S.16. 9. *Deklaracja Obozu Wielkiej Polski* <http://www.nop.org.pl/?artykul_id=48>. 10. Dmowski R. „Kosciol, narod, panstwo”. – Wroclaw, 1993. – 37 s. 11. Там само. 12. Dmowski R. „Kosciol, narod, panstwo”. – Wroclaw, 1993. – S. 26. 13. Там само. 14. Там само. – С. 27. 15. Там само. – С. 28. 16. Там само. 17. Там само. – С. 25. 18. Там само. – С. 29. 19. Там само. – С. 29. 20. Там само. – С. 29. 21. *Deklaracja Obozu Wielkiej Polski* <http://www.nop.org.pl/?artykul_id=48>. 22. Там само. 23. Там само. 24. Dmowski R. „Kosciol, narod, panstwo”. – Wroclaw, 1993. – 37 s. 25. Там само. 26. Grott B. “Katolicyzm w doktrynach ugrupowan narodowo-radykalnych do roku 1939” / – Krakow, 1987. – S. 13. 27. Grott B. “Nacjonalizm i religia”. – Krakow, 1984. – S. 119. 28. Там само. 29. Там само. 30. *Deklaracja Obozu Narodowo-Radykalnego* <http://www.nop.org.pl/?artykul_id=51>. 31. Там само. 32. Там само.

УДК 94:356.15:329.17:323.28 (477.8)

В.Б. Пехів

Військовий інститут Сухопутних військ
Національного університету “Львівська політехніка”

ІТАЛІЙСЬКИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ОУН

© Пехів В.Б., 2008

Показано контакти українських націоналістів з італійськими урядовими чинниками та громадськими колами як один із напрямів зовнішньополітичної діяльності Організації українських націоналістів напередодні Другої світової війни.

This article lights out contacts of Ukrainian nationalists with Italian governmental officials and public organizations as one of the trends of foreign activity of the Organization of Ukrainian nationalists on the eve of World War II.

Міжнародне визнання та зовнішні зносини відіграють вирішальну роль в утвердженні державності України. Погляд в історію нашої країни переконує, що близькі сусіди завжди мали за мету поневолити український народ, використавши в своїх цілях економічний потенціал та вигідне